

samt lister over borgmestre og medlemmer af byråd og sogneråd. Hertil kommer en længere række bilag i form af kildetekster, embedslistes, skibsfartstabeller, skattelister og folketællinger m.m., tilsammen et værdifuldt materiale, der tillader brugere at arbejde videre med historien på en måde, som sjældent ses i byhistorierne. Dette arbejde støttes af et omhyggeligt noteapparat og person- og stedregistre, idet man dog her savner en kilde- og litteraturliste. En liste som sidstnævnte omtales ejendommeligt nok både s. 327 og 372, men må være faldet ud. Og når det gælder kildelisten, må man for byarkivmaterialets vedkommende lade sig nøje med den detaljerede trykte registratur over rådstuearkivet, der i øvrigt hører til blandt landets mest omfattende og velbevarede. Af noterne fremgår dog, at værket i usædvanlig grad har udnyttet utrykt kildemateriale, ikke blot fra nævnte rådstuearkiv, men også fra købstadarkivet, byfogedarkivet, stiftsarkivet og Rigsarkivets rækker af reviderede regnskaber.

Med stoffylden og bindene med byens huse og specialartiklerne og bilagene hører Kalundborgs historie blandt de mest lødige danske.

Ole Degn

JAN GLETE: *Navies and Nations. Warships, Navies and State Building in Europe and America, 1500-1860.* (Acta Universitatis Stockholmensis. Stockholm Studies in History. 48: 1-2) Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1993. 762 s.

Den svenske historiker, dr. Jan Glete ved Historiska institutionen ved Stockholms Universitet, har skrevet et meget bemærkelsesværdigt og velkomment værk. Emnet er samtlige europæiske og amerikanske flåders udvikling hen over 360 år. Et felt, hvor forskningen som hovedregel har været foretaget af specialister – ofte søofficerer uden en historisk skoling. Hvor emnet er blevet anskuet isoleret, kun undtagelsesvist relateret til den almindelige politiske, økonomiske og sociale udvikling. Og hvor afgrænsningen har været national, uden reel viden om udviklingen hos vedkommende flådes modstandere og allierede.

Emnets væsentlighed er erkendt af alle seriøse historikere, uanset deres politiske observans. Sammenhængen mellem politik og militær magt er alment accepteret – omend oftest kun i princippet. Og i dannelsen af den moderne stat er det netop orlogsflåderne med deres hidtil usete behov for beredskab, penge, styring og ledelse, der først udvikler sig til egentlige statslige, professionelle institutioner. Institutionelt kommer de stående hære og det civile administrationsapparat væsentligt senere.

Begrebet *the Military Revolution* – der hovedsagelig er baseret på landmilitær forskning og tænkning – finder Jan Glete ikke anvendeligt. Når det gælder den sømilitære udvikling, foretrækker han at operere med to revolutioner. Den første – *the Gunpowder Revolution*, hvor det store, svært armerede sejlskib i det væsentlige har fundet sin form – daterer han til omkring 1500. Den anden – *the Bureaucratic Revolution*, hvor det definitivt bliver staten, og ikke private, interessegrupper eller byer, der udøver vold til søs – sætter han til omkring 1650. Og det lange tidsspand opdeler han i fire overbevisende hensigtsmæssige perioder: 1500-1650, 1650-1720, 1720-1815, og endelig fra 1815 frem til 1860, hvor ny teknologi i løbet af meget få år grundlæggende ændrer de gamle sejlskibsflåders strukturer og funktioner.

Jan Glete vil analysere flådernes rolle i det statslige voldsmonopol, der etableres til søs, samt beskrive flådernes organisatoriske vækst og vekselvirkningen mellem dynamik og træghed på det institutionelle, teknologiske og strukturelle plan. Grundlaget er en imponerende fremlæggelse af data fra samtlige behandlede flåder om skibenes antal, tonnage, armering og type samt deres 'livsforløb' fra deres bygning til det tidspunkt, hvor de går ud af flåden som følge af forlis, ødelæggelse i kamp eller udfasning. En fremragende kvantificering baseret dels på de flådelister, Jan Glete selv har fremdraget, dels på flådelister stillet til hans disposition af internationale kolleger. Alt overskueligt fremlagt i det store appendix 2 (s. 522-704).

Ud over metodisk sikkerhed og et afklaret forhold til teorier og deres anvendelighed (s. 22) har Jan Glete en sund realitetssans, når det gælder kvantificering. »The figures in this study are seldom exact«, skriver han (s. 4). En erkendelse, som enhver, der har forsøgt at kvantificere i ældre perioder, kan dele. Men hvor det er anmelderens – og sikkert også forfatterens – vurdering, at de fremlagte tal er så »sande«, som de nu en gang kan blive.

På baggrund af en sømilitær forskning, hvor forfatterne i deres emnevalg oftest har fulgt Nelsons maxime: »Steer for the sound of the guns!«, er Jan Glete takket være sin konsekvente kvantificering i stand til at meddele afgørende ny viden og nye indsigter. For eksempel kan han påvise et hidtil ukendt fransk og spansk flådebyggeri af gigantiske dimensioner i sidste halvdel af 1700-tallet – for Frankrigs vedkommende videreført af Napoleon. Han kan forklare de enkelte flåders vækst og reduktion ved at fremlægge styrketallene for de flåder, der var deres rivaler – og dermed reducere de store personligheders rolle i det historiske forløb. Han kan demonstrere, hvorledes flådestrategien – belyst ved nye konstruktioner og byggeprogrammer – skifter mellem slagskibsflåder og krydserflåder. Og han kan – samtidig med at han skånsomt skriver om »scholarly historians who are seldom at their best in predominantly technical questions« (s. 67) – advare mod en teknologisk determinisme, der lader en udefra kommende teknik med sit eget liv bestemme flådeudviklingen, og i stedet påvise en løsning af de teknologiske problemer inden for flåderne skridt for skridt, efterhånden som problemerne meldte sig.

Store synteser kan erfaringsmæssigt kun sjældent stå for en kritisk prøvelse af deres fremlagte data. Kan forfatteren virkelig fastholde et præcist dataniveau, når han uafsladeligt bevæger sig mellem Ruslands skærgårdsflotiller, Algiers korsarer, Venedigs galejer, atlantehavsmagternes lineskibsflåder og sultanatet Omans marine? En stikprøve på et område, hvor anmelderen føler sig kompetent – den danske flåde – viser, at det kan Jan Glete faktisk. Han er fortrolig med den danske litteratur, også den allernyeste; ydermere har han inddraget et ret omfattende dansk arkivmateriale; og hans data må karakteriseres som pålidelige og hans referater dækkende. Og netop gennem sin komparative kvantificering når han her frem til nye og interessante resultater. For eksempel, at den danske flåde helt op til omkring 1780 var den stærkeste i Østersøen – først da overgået af Rusland som følge af Katharina den Stores massive flådebyggeri. En konstatering af betydelig interesse for forskere, der beskæftiger sig med dansk og nordisk udenrigspolitik.

Forfatterens ambitioner går imidlertid videre endnu. Som markeret i værkets titel og undertitel vil han ydermere påvise flådernes betydning for periodens *state building*. At flåderne har haft betydning for fremvæksten af den moderne stat, skal naturligvis ikke betvivles. Men når undersøgelsen som her helt overvejende hviler

på en forskning af *flåderne* – og kun sporadisk af *staterne* – må det stå som en antagelse. På anmelderen har sammenhængen ikke virket dokumenteret – men nok inspirerende. Indflydelse i negativ retning på den store komparative kvantificering og analyse har denne overordnede tese dog på ingen måde haft.

Under læsningen kan man konstatere et ikke ringe antal gentagelser af informationer og synspunkter. Formentlig er de dog nødvendige, når bogen også skal kunne fungere som opslagsværk. Både som fremstilling og som referenceværk er *Navies and Nations* et storværk, som har alle forudsætninger for at blive standardværket i den internationale forskning.

Ole Feldbæk

TROELS FINK: Landsbyfællesskabet i Rinkenæs 1550-1769. Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 69. Aabenraa 1989. 104 s.

For mere end 50 år siden stødte professor Troels Fink i forbindelse med arbejdet på sin store bog: »Udskiftningen i Sønderjylland indtil 1770« (1941) på et dokument indeholdende en aftale indgået 11/7 1550 mellem hertug Hans den ældre af Haderslev og Frantz og Gregers Ahlefeldt til Søgård om rebningen af jorden til Rinkenæs by ved Flensborg fjord. Ifølge dokumentet havde bymarken indtil da ligget som »gribsjord«, men nu bestemte hertug Hans, at marken skulle rebes og deles efter landsret. Forfatteren lovede i en note til bogen, at han senere ville skrive en afhandling om det vanskelige begreb gribsjord. Med den foreliggende bog har han ikke alene holdt løftet men også givet en instruktiv skildring af agrarstrukturen i et sønderjysk sogn indtil udskiftningen i 1769.

Grunden til at netop dette dokument (original i Hansborgarkivet i Rigsarkivet, trykt i Louis Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie bd. III s. 124 f., i dansk oversættelse gengivet i bogen om Rinkenæs s. 97 f.) i den grad har vakt forfatterens interesse er, at han opfatter omlægningen fra gribsjord til rebet jord som ensbetydende med, at herved blev landsbyfællesskabet indført i Rinkenæs. Forfatteren har naturligvis ret i, at vi ikke mindst takket hans egne undersøgelser har et ret præcist kendskab til, hvordan landsbyfællesskabet blev ophævet, men vi ved i realiteten intet om, hvordan det blev indført, så det er klart, at dokumentet fra 1550 er af interesse.

Det er dog et spørgsmål, om man kan gå så vidt, som forfatteren gør, i tolkningen af processen i 1550. Helt afgørende for denne vurdering er, hvorledes man skal opfatte kildens ord om, at »Ringknisse velt van olden jarenn .. gripeserde und nicht vormals tho rebe gewesen« (at Rinkenæs mark fra gammel tid .. har været gribsjord og ikke tidligere har været rebet). Troels Fink mener, at begrebet gribsjord »repræsenterer tilstanden før fællesskabet blev indført« (s. 21), men der er nok grund til at lægge vægt på f.eks. Arent Berntsens definition (Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed, 1656 s. 447): »Gribsjord er den jord og en bys ganske mark, som ikke med reb er målt«. Troels Fink forestiller sig vist, at gribsjord er ensbetydende med, at bymarken var delt i et antal blokke, der blev dyrket individuelt fra hver gård uden nogen form for fællesskab. Der er dog snarere tale om, at gribsjord betyder, at der var et uregelmæssigt landskifte (se Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk, artiklen »landskifte«) samtidig med, at agrenes bredder ikke var regulerede efter noget fast system, men derfor kan der jo